

TÜRÜK

2022, Yıl/Year: 10, Sayı/Issue: 29, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received: 11.04.2022*

Kabul Tarihi / *Date of Accepted: 25.05.2022*

Sayfa / *Page: 57-72*

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer:*

Esra MERİÇ

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk
Dili ve Edebiyatı ABD, Doktora Öğrencisi

esra1462@hotmail.com

Doç. Dr. Serdar UĞURLU

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi

sugurlu@ibu.edu.tr

**BOLU MERKEZ GÖLKÖY KÖYÜNDE GELENEKSEL TÜRK EL
SANATLARINDAN ÇALI SÜPÜRGEÇİLİĞİ**

Öz

Tarihsel süreçte Anadolu, geçmişten günümüze sayısız uygarlığa ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Bu uygarlıklara bakıldığında kendine has yaşam biçimi, inanç değerleri ve el sanatları gibi birtakım somut kültürel unsurları da oluşturdukları görülmektedir.

Bu somut olan kültürel miraslar, ortaya çıktıkları ya da üretildikleri bölgenin kültürel dokusu, iklim şartları, doğal hammaddeleri ve ekonomik koşulları gibi etkenler nedeniyle farklılıklar gösterebilmektedir.

Bolu ilinin merkez ilçesine bağlı köylerden biri olan Gököy köyünde geçmişte süpürgecilik sanatı yaygın bir meslek olmakla birlikte yapılan araştırmalar sonucunda günümüzde bu yaygınlığını neredeyse tamamen kaybetmekte olduğu gözlemlenmiştir.

Ele alınan araştırmanın konusunu, geleneksel el sanatlarından biri olan süpürgecilik sanatı oluşturmaktadır. Süpürgecinin yapımında kullanılan malzemeler, kullanılan hammaddeler, yapım aşamaları, sanatın geçmişten

günümüze durumu gibi hususlar da çalışmada hakkında bilgi verilmeye çalışılan hususlardır.

Çalışma için konuyla ilgili literatür taraması yapılmış ve ele alanın çalışmanın ana çerçevesi oluşturulmuştur. Saha araştırması sırasında gözlem ve görüşme (mülakat) tekniği kullanılarak çeşitli bilgilere ulaşılmış olup bu bilgiler kayıt altına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel El Sanatları, Süpürgecilik, Bolu, Gölköy Köyü, Zanaat, Süpürge

BUSH SWEEPING FROM TRADITIONAL TURKISH HANDICRAFTS IN GÖLKÖY VILLAGE IN BOLU CENTER

Abstract

In the historical process, Anatolia is a geography that has hosted countless civilizations from past to present. When these civilizations are examined, it is seen that they have also created some concrete cultural elements such as their unique lifestyle, belief values and handicrafts.

These tangible cultural heritages may differ due to factors such as the cultural texture of the region where they emerged or produced, climatic conditions, natural raw materials and economic conditions.

In Gölköy village, which is one of the villages of the central district of Bolu province, the art of broommaking was a common occupation in the past, but as a result of the researches, it has been observed that it is almost completely losing its prevalence today.

The subject of the research is the art of broom making, which is one of the traditional handicrafts. The materials used in the construction of the broom, the raw materials used, the stages of construction, the state of the art from the past to the present are also the issues that are tried to be given information about the study.

For the study, the literature on the subject was searched and the main frame of the study was created. During the field research, various information was obtained by using the observation and interview (interview) technique and this information was recorded.

Keywords: Traditional Handicrafts, Broom, Bolu, Gölköy Village, Craft, Broommaking

Giriş

Tabiat ve diğer pek çok şarta bağlı olarak ortaya çıkan geleneksel el sanatları, folklor bağlamında düşünüldüğü zaman, gelişen ve yenilenen somut kültür unsurlarının belki de temelini oluşturmaktadır. Geleneksel halk plastik sanatları diye de ifade edebileceğimiz el sanatları, aynı zamanda insanoğlunun tarih sahnesine çıktığı ilk günden bu yana, gelenek ve göreneklerini

yaşatmada, duygu ve düşüncelerini de temas ettiği her yüzeye yansıtarak sonraki nesillere aktarmada kullandığı hayati öneme sahip birer enstrümandır.

Halk plastik sanatları geçmişten günümüze ve hatta geleceğe yönelik kültürel bir bağ inşa etmektedir. “El sanatları gelenek ve göreneklerimiz, yaşam biçimlerimizin gelecek kuşaklara aktarılmasında büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında el sanatlarımız nesiller arasında bir köprü vazifesi görmekle birlikte geçmişten günümüze uzanan bir kültür hazinesi konumundadır. Farklı kültürlerin tüm özelliklerini yansıtan zengin bir hazinedir” (Hünerel vd.2012: 180).

Halk plastik sanatlarının ortaya çıkışları, gelişmeleri ve topluma mal olmaları belli çevresel etkenlerle ilişkilendirilerek açıklanabilmektedir. Örneğin bölgenin kültürel dokusu, komşu olunan kültürlerin etkileri, tarihi geçmiş, iklim şartları ve bitki örtüsü halk plastik sanatları üzerinde doğrudan etkilidir. Bütün bunların yanında hammadde kaynaklarının yakın ya da bol ve ucuz olması da halk plastik sanatlarının gelişiminde etkili olmuştur. Bu şartlar bir ülkede bölgeden bölgeye değişebilmekte olduğundan aynı ülkenin farklı bölgelerinde farklı farklı halk plastik sanatların öne çıkıp gelişme göstermiş olması şaşılacak bir durum değildir. Anadolu sahası bu anlamda oldukça zengin bir görünüm arz etmektedir. Örnek vermek gerekirse “Hayvancılığın gelişmiş olduğu yörelerde halı-kilim ve battaniye ile yöresel kumaş dokumacılığı yaygın olarak görülür. Taş ve ağaç olarak zengin olan yerlerde ağaç ve taş işleciliği gibi çeşitlilikler gerek hammadde gerek istihdam ve ekonomik canlılığı artırmak ve ortaya çıkan talebi karşılamak, gerekse ihtiyaçtan doğan sebeplerle yaygınlaşır” (Hünerel vd. 2012: 182).

Bolu ili de bu anlamda oldukça zengin bir görünüm arz etmektedir. Mudurnu, Yeniçağa, Dörtdivan, Kıbrıscık, Seben, Mengen, Gerede gibi ilçelere ve hatta bu ilçelere bağlı köylere ve semtlere bakıldığında demircilikten bakırcılığa, iğnecilikten süpürgecilik sanatına kadar pek çok el sanatına Bolu'nun ev sahipliği yaptığı görülmektedir.

Çalışmamız halk plastik sanatlarımızdan çalı süpürgeciliği üzerine yapılmış bir çalışmadır. Bununla ilgili olarak Bolu merkeze bağlı köylerden Gölköy Köyünde sürdürülmekte olan bir geleneğin hala devam ettiği fark edilmiştir. Çalı süpürgeciliği zanaatının köyde yaygın bir meslek olduğu ifade edilebilir. Geçmişten günümüze teknolojik gelişmelere bağlı olarak eski canlılığını yitirmiş gibi görünse de varlığını bir şekilde de olsa sürdürmekte ve bir temizlik aracı olarak hala çalı süpürgelerinin kullanıldığı görülebilmektedir.

Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu geleneksel halk plastik sanatlarımızdan çalı süpürgeciliğidir. Bolu merkez köylerinden Gölköy Köyünde çalı süpürgeciliği zanaatının hala yaşatılıyor olması kendi açımızdan önemlidir. Çünkü bu durum geleneğin bu köyde hala bağlamını kaybetmediğini göstermektedir. Çalı süpürgeciliği zanaatında kullanılan hammaddenin nasıl temin edildiği, temin edilme yöntemleri, bu zanaatın yapılma amacı, çalı süpürgesinin yapımı esnasında kullanılan araç gereç ve malzemelerin neler olduğu, yapım aşamaları ve bu zanaatın geçmişten günümüze tarihsel hikayesinin ne olduğu gibi hususlar çalışmanın genel çerçevesini teşkil etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bir toplumda geçmişten günümüze pek çok geleneksel el sanatı var olmuştur. Ancak bu el sanatlarının zamanla toplumun gereksinimlerini karşılayamaması ya da başka nedenlerle artık eskisi gibi rağbet görememesi, onları ya yok olmayla ya da form değiştirmekle karşı karşıya bırakmaktadır.

Çalışmanın amacı da işte bu süreçle alakalı olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü Gölköy Köyünde bugün varlığını sürdürmeye devam eden çalı süpürgeciliği zanaatı, artık az sayıdaki temsilciyle ayakta durmaya çalışmaktadır. Bu az sayıdaki ve yaşları ilerlemiş olan temsilcilerin de zaman içerisinde vefat etmeleri durumunda zanaat temsilcisiz kalacaktır. Bu nedenle henüz hayatta olan temsilcilerden çalı süpürgeciliği zanaatı ile ilgili olarak çeşitli bilgileri derlemek, resim ve video kayıtları almak, geleneksel bir zanaatın kökten unutulup yok olması adına önemli bir adım olacaktır.

Teknik ve Metod

Gölköy Köyünde sürdürülen çalışmada, saha araştırmalarında kullanılan gözlem ve görüşme teknikleri kullanılmıştır. Köydeki çalı süpürgeciliği ile ilgili kaynak kişilerin öncelikle kimler olduğu tespit edilmiş daha sonra kendileri ile görüşmeler yapılarak önceden hazırlanmış olan sorular kaynak kişilere yöneltilmiştir. Kaynak kişilere yöneltilen sorular aşağıdaki gibidir:

1. Süpürge yapımını kimden öğrendiniz? Kaç yıldır bu meslekle uğraşıyorsunuz?
2. Bu mesleğin bir piri var mıdır? Bu mesleğin yörenizdeki eski ustalarını tanıyor musunuz? Onlarla ilgili anlatılanlar nelerdir?
3. Bu meslekle ilgili anlatılan bir masal, hikâye ya da efsane var mıdır?
4. Bu meslekle ilgili söylenen atasözleri, maniler, tekerleme, bilmece ya da özlü sözler biliyor musunuz?
5. Bu meslekle ilgili inanç ve inanışlar nelerdir?
6. Bu mesleğin adabı, kuralları var mıdır? Bu meslekle ilgili yasaklar ya da kaçınmalar nelerdir?
7. Kaç çeşit süpürge türü vardır? Siz hangilerini yapıyorsunuz?
8. Süpürge yapımında kullandığınız ağaç-çalı türü hangileridir? Nereden temin edersiniz? Neden bu türleri tercih edersiniz? Bunlarla ilgili masal, hikâye, efsane, inanç ya da inanışlar var mıdır?
9. Süpürge yapımında kullanacağınız ağaç-çalıyı hangi mevsimlerde toplarsınız? Bu toplamayla ilgili özel gün ve mevsimler var mıdır? Neden?
10. Süpürge yapımında kullandığınız araç-gereçlerin isimleri nelerdir? Bu araç gereçlerle ilgili bir hikâye, masal, efsane, mâni, atasözü var mıdır?
11. Süpürge yapımını gerçekleştirdiğiniz bir dükkân-atölyeniz var mıdır? Bu atölye ile ilgili gelenekteki inanç ve inanışlarınız nelerdir?
12. Süpürge yapımının aşamaları nelerdir? Bunların isimleri var mıdır?
13. Süpürge yapımında kullanılacak ağaç-çalının saklama, muhafazası nasıl yapılır?
14. Bu sanatın yanında başka bir işle ilgileniyor musunuz?
15. Bölgede bu sanatı sürdüren başka kişiler var mı?
16. Bu sanatı öğrettiğiniz birileri var mı? Günümüzde bu sanata rağbet var mıdır? (Varsa/yoksa nedenleri?)
17. Bu sanatın günümüzdeki problemleri nelerdir?

18. Ürünlerinizi nerelerde satıyorsunuz? Satmak için kullandığınız özel bir söz var mıdır?
19. Süpürgelerinizi kimler almakta, hangi amaçla ve nerelerde kullanılmaktadır?
20. Hammadde kaynakları nereden temin edilmektedir?
21. Bir süpürge ne kadar sürede yapılmaktadır?
22. Kaliteli bir süpürge nasıl olmalıdır, özellikleri nelerdir ve kaliteli olduğu nasıl anlaşılır?
23. Bu iş bir meslek midir yoksa sanat mıdır? Nasıl değerlendiriyorsunuz

Kaynak kişilere sorulan sorular karşısında kaynak kişilerden gelen cevaplar kaydedilmiş ve ortaya koydukları çeşitli tutumlar gözlemlenmiştir. Kaynak kişilerden sözlü olarak alınan cevaplar yazılı ve ses kaydı ile kayıt altına alınırken bunun yanında çalı süpürgesinin yapım aşamaları, kullanılan araç-gereçler ve diğer hususlar da fotoğraf ve video kayıtları ile kayıt altına alınmıştır.

Bolu Merkez Gölköy Köyünde Çalı Süpürgeciliği

Geleneksel halk plastik sanatlarımızdan biri olan çalı süpürgeciliği, Bolu ilinin merkez ilçesine bağlı olan Gölköy Köyünde hala yaşatılmakta olan geleneksel zanaatlardan biridir. Ancak teknolojinin gelişmesi, hammadde temininde yaşanan sıkıntılar, yapım zorlukları ve eskisi gibi çalı süpürgesine rağbet olmaması sonucunda, bu sanat kaybolmakla karşı karşıya kalmış olup bölgede bu zanaatı sürdüren kişi sayısı artık tek bir temsilciye kadar düşmüştür.

Süpürgecilik sanatı geçmişte ustadan çırağa, babadan oğula, dededen toruna küçük yaşlardan itibaren öğrenilerek kuşaktan kuşağa aktarılan bir miras iken günümüzde bu aktarımın artık sürdürülemediği görülmektedir. Süpürgecilik zanaatına hevesli yeni çırakların yetişmiyor olması bahsi geçen sanata rağbetin olmadığını gösteren en iyi delildir.

Gölköy Köyü kaynak kişilerimizden aldığımız bilgilere göre çalı süpürgesi yapımında kullanılan süpürge çalısı, yılın her mevsiminde toplanabilmektedir. Süpürgede kullanılacak olan çalılarda esas önemli olan tarafın da bu çalılarının hem dayanıklı olması hem de kolay şekil alabilmesi olduğu yine kaynak kişiler tarafından dile getirilmektedir. KK1, KK4 Bu gibi nedenlerle bölgede çalı süpürgeciliği yapımında genelde dayanıklı olması ve kolay şekil alması nedeniyle Gubbari/Kurt Bağı ağacı ile Kızılcık ağacı kullanılmaktadır. Süpürge ya da çalı süpürgesi yapımında kullanılan bu ürünler, genellikle bölgenin dağlık kesimlerinden temin edilmektedir.

Bölgede süpürgecilik sanatına ve yapımına dair birtakım inançların geliştiği de görülmektedir. Öyle ki yapılan araştırmalar sonucunda süpürge çalılarının perşembe öğleden sonra başlamak suretiyle cuma günü öğleden sonraya kadarki devam eden zaman diliminde kesimi yapılmamaktadır. Buna neden olarak da cuma gününün Müslümanların mübarek günü olarak kabul edilmesi ve yaş ağaç ile ürünlerinin bugünde ve arifesinde kesiminin günah olarak görülmesidir KK1, KK2, KK3. Bu nedenle de süpürge çalılarının kesim işlemi bu zaman dilimi dışında yapılmaktadır.

Gölköy Köyünde geleneksel yollarla üretimine devam edilen iki tür süpürge vardır. Bunlardan biri “örme süpürge” diğeri ise “saplı süpürge”dir. Örme süpürge için fındık ağacının kabuğundan “çiti” ip çıkartılmakta ve çıkartılan bu çiti yardımıyla da süpürge sarılmaktadır. Ancak bu süpürge türünün imalatı oldukça zahmetli olduğu için günümüzde artık çok nadir olarak yapılmaktadır. Saplı

süpürgede ise durum farklıdır. Örne süpürgeye göre daha az zahmetli olması ve yaygın kullanım alanlarına sahip olması nedeniyle tek temsilcisi kalmış olsa da üretimine devam edilmektedir.

Gölköy Köyündeki çalı süpürgeciliğinin yaşayan son temsilcisi ve çalışmamızda kendisinden oldukça fazla faydalandığımız kaynak kişimiz Sabahattin Alagöz adlı kaynak kişimizdir. Kaynak kişimizin aktarmış olduğu bilgilere göre süpürge zanaatını henüz sekiz yaşında iken dedesinden öğrenmiştir. Bu zanaatı altmış altı yıldır icra ettiğini ve sadece köyde değil o yöredeki tek zanaatkarın da kendisi olduğunu söylemektedir. Alagöz'ün ifadelerine göre bölgede kendisinden başka kimsenin bu zanaatı icra etmemesinin yanında genç kuşağın da bu zanaata rağbet etmediği anlaşılmaktadır. Sabahattin Alagöz bu hususta “Eskiden bu köyün geçim kaynağı süpürgeciliği. Ama artık benden başka kimse yapmıyor. Yani süpürgenin ana merkezi burasıdır. Eskiden yakın civarlarda da yapanlar vardı. Hamdiye Köyü, Avdan Köyü, Yenciköy Köyü gibi çevre köylerde yapanlar vardı ama o zaman da bu zanaatın merkezi bu köydü” KK1 şeklinde bilgiler aktarmıştır.

Fotoğraf 1: Sabahattin Alagöz ve Süpürge Yapım Yeri

Bölgede süpürgecilik sanatının yanında kişilerin sepet ve sürge (tarla düzleme aracı) yaptığı bilgisine de ulaşılmıştır. Yapılan sepet, sürge ve süpürge gibi ürünlerin ise Bolu hal pazarında satılmaya götürüldüğü ya da satın alacak kişilerin süpürge yapım atölyesine kadar gelerek bu ürünlerden satın aldıkları bilgisine ulaşılmıştır. Çalı süpürgesi alıcılarına bakıldığında genellikle kırsal kesimde ikamet ettikleri ve hayvan yetiştiriciliği ile ilgilendikleri görülmektedir. Bu bilgiler ışığında ise çalı süpürgesinin ahırları, evlerin avlularını temizlemede kullanıldığı hatta bir bilgiye göre de eskiden harman yerlerinde buğdayları bir araya toparlayabilmek amacıyla kullanıldığı bilgisine ulaşılmıştır.

Bir süpürge ne kadar sürede yapılabildiği hususunda ise bölgede bu sanatın son temsilcisi olan Sabahattin Alagöz'ün bilgisine başvurulmuştur. Alagöz'e göre bir adet süpürge eğer hazırlıklar daha önceden yapılmışsa bir saatte yapılır. Ancak hazırlık yapılmamışsa iki günde yapılır. Kaynak kişimizin anlatımıyla "Birinci gün dağlarda bulunan **Gubbari** ağacından ya da **Kızılçık** ağacından çalılar kesilir. Bunlar sonra hazır hale getirilir ve evin avlusundaki çalışma yerine-atölyeme getirilir. İkinci gün ise eğer çalılarda yaprak varsa bunlar temizlenir ve süpürge yapımına başlanır." KK1 Kaliteli bir süpürge nasıl olmalı ile ilgili olarak da kaynak kişimiz Alagöz şu ifadeleri kullanmaktadır: "Kaliteli bir süpürge ustasının elinden çıkmış olmalıdır. Ayrıca dayanıklı ve sağlam olması için süpürgede 80-85 tane çalının olup bu çalılardan ise dolgun olması gerekmektedir. Kullanılan malzemeler kaliteli olmalı ve bir demet haline getirilen çalılardan dağılmaması için sıkıca tutturulmalıdır." KK1

1. Süpürge Yapımında Kullanılan Araç-Gereçler

1.1. Bıçak: Süpürge çalılarını ve kök kısımlarını vev bir şekilde kesmek için kullanılır.

Fotoğraf 2: Bıçak

1.2. Eşgi: Süpürge sapı yaparken yontma işlemi için kullanılır.

Fotoğraf 3: Eşgi

1.3. Törpü: Süpürge saplarını törpülemek ve pürüzsüzleştirmek için kullanılır.

Fotoğraf 4: Törpü

1.4. Testere: Fındık ağacının kalın kısımlarından kesmek ve kesilen kısımlardan sap yapmak için kullanılır.

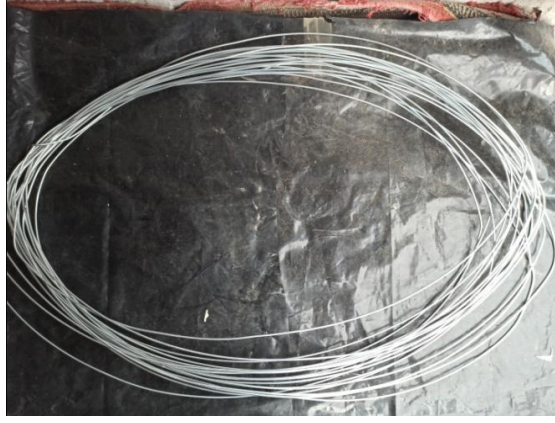
Fotoğraf 5: Testere

1.5. Töske (Kütük): Süpürge yapımı aşamasında kullanılan tezgâh.

Fotoğraf 6: Töske

1.6. Tel: Çalılıarın bir demet halinde kalması için kullanılır.

Fotoğraf 7: Tel

1.7. Demir Çubuk: Tel ile bağlanmış demetin sağlamlaştırılması, sıkıştırılması için kullanılır.

Fotoğraf 8: Demir Çubuk

1.8. Keser: Süpürge çalılarında yapılan demetin ortasına sap çakmak ve çalılarının uç kısımlarının aynı hizada olmasını sağlamak için kullanılır.

Fotoğraf 9: Keser

1.9. Çivi: Sapa çakılarak sapın sağlam olması için kullanılır.

1.10. Halka: Çalılıarın bir demet halinde kalması için fındık ağacının kabuğundan örülerek yapılan araç.

Fotoğraf 10: Halka

1.11. Tokmak: Süpürge yapımı sırasında çalılara vurarak düzeltmek için kullanılır.

Fotoğraf 11: Tokmak

1.12. Balta (Nacak): Fındık ağacından elde edilen süpürge sapının uygun forma dönüştürülmesi için kullanılır.

Fotoğraf 12: Balta (Nacak)

2. Süpürge Yapım Aşamaları

Gölköy Köyünde Kızılcık ağacı ve Gubbari/Kurt Bağı ağacından elde edilen süpürge çalısı yılın her dönemi toplanabilmektedir. Kaynak kişimizin verdiği bilgilere göre genellikle sonbahar döneminde süpürge çalısı toplandığı görülmektedir. Sonbaharda toplanmasındaki amaç ise ağaçların yapraklarının bu dönemde dökülmüş olduğu içindir ve bu işle uğraşan kişilere ayrıca bir de yaprak temizliği külfetinin çıkmıyor olmasıdır. Ancak ihtiyaç durumunda yaz aylarının başlarında da süpürge çalısı toplanabilmektedir. Sadece bu dönemde toplanan çalılar yapraklı olacağı için toplanan süpürge çalıları yaz sıcaklığında güneş altına serilerek yaprakların kuruması sağlanır. Yapraklar kuruduktan sonra da çalının temizlik işi daha kolay bir şekilde halledilmiş olur. Bazı zamanlar, kaynak kişimizin aktardığına göre, güneşten faydalanmaksızın yaprakların el ile temizlendiği de olmaktadır. Bu iş daha zahmetli bir iştir çünkü çalılardaki yapraklar el yardımı ile tek tek toplanmak zorundadır.

Gölköy Köyünde Gubbari/Kurt Bağı isimli ağaç türü Kızılcık ağacına göre daha dayanıklı olmakla birlikte bölgede bu ağacı bulmak oldukça zordur. Süpürge çalısı için Gubbari ve Kızılcık ağaçlarının daha çok genç dalları tercih edilmektedir. Bu işlem ağaç için zararlı görünse de aslında oldukça faydalıdır. Bahsi geçen ağaçların genç dalları kesilerek bir yerde budama işlemi gerçekleştirilmiş olur ve bu işlem daha pek çok genç dalın çıkmasına sebep olmaktadır.

Fotoğraf 13: Kızılcık Ağacı ve Gubbari Ağacı Örnekleri

Süpürge yapımına ürün temin etmek için genellikle bölgede bulunan diğer köylere Çepni, Avdan, Yenciköy, Çatak ve Gölköy gibi köylerin dağlık bölgelerine gidildiği ve kenar kesimlerdeki ağaçlardan ürünlerin toplandığı anlaşılmaktadır. Toplanan bu çalılar daha sonra ahır veya avlu gibi alanların temizliğinde kullanılmak için çeşitli aşamalardan geçirilerek hazır hale getirilecektir.

Kaynak kişilerimizden öğrendiğimize göre bir süpürgenin meydana gelebilmesi için ise şu aşamalardan geçmesi gerekmektedir.

2.1. Kesme: Yılın her döneminde Kızılcık ağacı ve Gubbari olarak adlandırılan ve dağların kenar kesimlerinde bulunan bu ağaç türlerinden süpürge çalısı kesilmektedir. Kesilen bu çalılar bahsi geçen ağaçların genç sürgünleridir. Bölgede ise genç sürgünlere “**şıvgı**” ismi verilmektedir. Şıvgı olarak adlandırılan bu genç sürgünlerin ağaç için yararlı olduğu yaygın bir düşüncedir. Çünkü kesilen her bir sürgün pek çok yeni sürgünün daha arkasından geleceği anlamına gelmektedir. Genç sürgünler kesilmesinin ardından bir demet haline getirilerek urgan ile bağlanır ve bu çalı demeti beden gücü ile çalışma alanına götürülmektedir.

2.2. Temizleme: Yaz döneminde toplanan süpürge çalılarında yapraklar bulunmaktadır. Dağların kıyı kesimlerinden toplanan bu çalılar güneş ışığı olan uygun yerlere serilerek yapraklar kurumaya bırakılmaktadır. Zamanla kuruyarak kendiliğinden dökülen yapraklar çalılardan doğal bir şekilde temizlenmiş olur. Ancak bu aşamada dikkat edilmesi gereken bir husus yer almaktadır. Çalılar fazla değil yeterli miktarda güneş altında kalmalıdır çünkü süpürge yaparken çalılar hala yaş olması gerekmektedir. Yaş çalılar, kolay şekil aldıkları ve esnemeye daha müsait oldukları için tercih edilmektedir. Bunun dışında güneşli günlerin olmadığı dönemlerde toplanan çalılardaki yapraklar tek tek el yardımıyla temizlenmektedir.

Fotoğraf 14: Yaprakların Kurutulması İçin Serilen Çalılar

2.3. Dolama: Kaynak kişilerimizin verdiği bilgiye göre yapraklarından temizlenen çalılar artık dolama aşaması için hazır hale gelmiş demektir. Dolama, ana çalının etrafında yer alan ince dalların ana çalıya sarılması/dolanması şeklinde gerçekleştirilir.

Fotoğraf 15: Dolama İşlemi ve Dolama Örneği

2.4. Toplama: Ana çalının etrafında yer alan ince dalları dolama işleminden sonra süpürge çalılarının kök kısımları bıçak yardımıyla vevv şeklinde kesilir. Tek tek her çalının kesilme işleminden sonra 80-85 tane çalı bir demet haline getirilmektedir. Bir demet haline getirilen çalılar nalburdan temin edilen alüminyum bir tel ile bağlanarak sabitlenmektedir. Süpürge çalılarının bir arada kalabilmesi ve dağılmaması için ise tele demir bir çubuk (fotoğraf 8) geçirilmektedir. Daha sonra bu demir çubuk dairesel şekillerde döndürülerek telin bükülmesi ve demetleri sıkıştırarak daha sağlam bir forma sahip olması sağlanmaktadır.

Fotoğraf 16: Demir Çubuk İle Sıkıştırma İşlemi ve Tel İle Bağlama Örneği

2.5. Sap Çakma: Sap çakma aşamasında vevv şekilde kesilen ve 80-85 tane çalının bir araya getirilmesi sonucunda oluşturulan demetin ortasına findık ağacından elde edilen bir sap kısmının çakılması işlemine geçilir. Keser yardımıyla findık ağacının köklerinden birisi çalı süpürgesinde kullanılmak üzere kesilir. Kesilen bu ağaç, sap olarak kullanılmadan önce dallarından ve kabuğundan balta ve törpü yardımıyla temizlenir ve hazır hale getirilir. Sapın findık ağacından yapılmasının nedeni ise findık ağacının daha kolay şekil alabilmesi ve çalı süpürgesi için daha uygun olmasıdır. 1.5 metre uzunluğunda hazırlanan ve demetin ortasına çakılan sapa sabit kalabilmesi için bir çivi çakılmaktadır.

Fotoğraf 17: Süpürge Sapını Hazırlama İşlemi ve Süpürge Demetine Çakılmış Sap Örneği

2.6. Halka: Çalıların demet haline getirilmesi, demetin orta kısmına findık ağacından yapılan bir sapın çakılması işlemlerinden sonra sıra bir halka hazırlamaya gelmektedir. Halka, kolay şekil alması nedeniyle findık ağacının kabuğundan yapılmaktadır. Uygun bir findık dalı seçilir ve dalın üzerine bıçak yardımıyla çizik atılır. Bu işlemler sonucunda findık dalının kabuğu soyulur ve bir

“çiti” ip elde edilir. Kabuğun soyulmasının ardından elde edilen çiti halka şeklinde örülmektedir. Yapılan bu ürün çalı demetinin orta kısmına yerleştirilir ve böylelikle çalı demetinin dağılmaması sağlanmış olunur.

Fotoğraf 18: Fındık Ağacının Kabuğundan (çiti) Yapılan Halkalar

Fotoğraf 19: Çiti Takılmış Olan Çalı Süpürgesinin Son Hali

Sonuç

Geleneksel el sanat ve zanaatlarımızdan biri olan çalı süpürgeciliğinin teknolojinin gelişmesi, ekonomik imkanların yükselmesi, alternatif ürünlerin çoğalması ve yapım zorluklarının fazlalığı gibi nedenler sonucunda önemini kaybettiği görülmektedir. Bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen çalı süpürgeciliğinin Gölköy Köyünde varlığını sürdürmesi bize bu ürüne olan ihtiyacın hala bitmediğini göstermektedir. Bununla birlikte Gölköy bölgesinde süpürgecilik sanatının yeni çıraklar ve yeni ustalar yetiştirememesi ise zanaatın geleceği noktasında düşündürücüdür. Ustadan çırağa,

dededen toruna aktararak gelen bu kültürel miras, günümüzde maalesef yeni temsilciler bulamamaktadır.

Çeşitli aşamalar sonucunda bir adet süpürgecinin meydana getirilmesi, kaynak kişilerin aktardığına göre, elde gerekli hammadde de varsa 1 saat gibi bir süre almaktadır. Eğer elde gerekli hammadde yok ise ürünlerin elde edilmesi, hazırlanması ve süpürgecinin meydana getirilmesi 2 gün gibi bir süreye yayılabilmektedir.

Gölköy bölgesinde süpürgecilik zanaatının son temsilcisi Sabahattin Alagöz'dür. Kaynak kişiyle yapılan görüşmede çalış süpürgecinin yapım aşamaları, kullanılan ürünler ve diğer hususlar fotoğraf ve videolar ile kayıt altına alınmıştır. Böylelikle bölgede başka temsilcisi olmayan süpürgecilik zanaatının yapım aşamalarının ve inceliklerinin kayıt altına alınarak unutulmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Kaynaklar

- Eroğlu, Erol ve Yavuz Köktan (2013). "Geleneksek Türk El Sanatlarından Süpürgecilik (Sakarya Örneği)". *TÜRÜK Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* (1), 212-226.
- Gürgendereli, Rıfat (2009). "Edirne'ye Has Bir El Sanatı Olarak Süpürgecilik ve Süpürgecilikte Kullanılan Terimler". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/8, 1415-1424.
- Özdemir, Meral (2009). "Bolu İlinde Geleneksel Kadın Başlıkları". *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, 4, 1-15.
- Sarıca, Aynur (2019, Ocak). "Edirne Süpürgeçiliğinin Yapımı ve Günümüzdeki Durumu". *Route Educational and Social Science Journal*, 6, 81-92.
- Sarıkaya Hünerel, Zeliha ve Birnaz Er (2012). "Halk Kültürünün Tanıtılmasında El Sanatlarının Yeri ve Önemi". *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 179-190.
- Sarıoğlu, Halide (1999). "Nallıhan (Ankara) ve Göynük (Bolu) Yöresi Mekikli El Dokumacılığı". *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* (30), 553-563.
- Sarıoğlu, Halide ve Vildan Bağcı (2016, Mayıs-Haziran). "Seyahatnamelere Göre Gerede/Bolu El Sanatları". *SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 9(17), 89-104.

Sözlü Kaynaklar

- KK1:** Sabahattin Alagöz, 1948, Bolu-Gölköy köyü doğumlu, ilkokul mezunu
- KK2:** Tevhide Alagöz, 1954, Bolu-Çepni köyü doğumlu, ilkokul mezunu
- KK3:** Yurdanur Meriç, 1973, Bolu-Gölköy köyü doğumlu, ilkokul mezunu
- KK4:** Nazif Alagöz, 1978, Bolu-Gölköy köyü doğumlu, ilkokul mezunu